

Stoyanova proti Bulharsku, rozsudek ze dne 14. 4. 2022 - K zohlednění homofobní motivace při posuzování trestného činu vraždy

Stěžovatel: Stoyanova

Žalovaný stát: Bulharsko

Číslo stížnosti: 56070/18

Datum: 14.04.2022

Článek Úmluvy: čl. 14
čl. 2

Rozhodovací formace: Senát

Soud: Evropský soud pro lidská práva

Hesla: diskriminace, kriminalizace a stíhání zakázaného jednání, sexuální orientace, trestní právo

Český právní řád: čl. 6 Listiny základních práv a svobod
§ 140 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

Významnost: 2

VÝBĚR ROZHODNUTÍ EVROPSKÉHO SOUDU PRO LIDSKÁ PRÁVA PRO JUSTIČNÍ PRAXI Č. 2/2023

Stoyanova proti Bulharsku, rozsudek ze dne 14. 4. 2022

Autorský komentář

V předkládaném rozsudku se Soud zabývá problematikou zákazu diskriminace podle čl. 14 ve spojení s právem na ochranu lidského života podle čl. 2 Úmluvy. Zaměřuje se přitom na specifický případ úmyslného usmrcení - vraždy, která byla motivována skutečnou či domnělou sexuální orientací oběti, přičemž vnitrostátní (bulharská) právní úprava ani její výklad provedený vnitrostátními soudy tuto nenávistnou motivaci pachatelů náležitě nezohlednil jak při posuzování jejich viny, stejně tak i při ukládání trestů. Ačkoliv v projednávané věci nebylo pochyb o tom, že motivem násilného útoku na syna stěžovatelky byla nenávist vůči homosexuálům, bulharské trestní právo tuto nenávistnou pohnutku nikterak neupravovalo, a to ani jako okolnost podmiňující použití vyšší trestní sazby či okolnost přitěžující.

Rozsudek Soudu je zcela jistě aktuální také z pohledu české aplikační praxe. Obdobně jako v jiných věcech (srov. např. rozsudek ze dne 14. 12. 2021, Genderdoc-M a M. D. proti Moldavsku, č. 23914/15) by nebylo možné podle české právní úpravy (trestního zákoníku) nenávistnou pohnutku pachatelů právně podřadit pod některou okolnost podmiňující použití vyšší trestní sazby obsaženou v § 140 odst. 3 písm. g) trestního zákoníku. Zbývá tedy než konstatovat, že český trestní zákoník

neposkytuje zvýšenou ochranu v případech, kdy pachatel útočí na život (nebo zdraví) oběti ze zvláštní nenávistné pohnutky, kterou představuje domnělá či skutečná sexuální orientace oběti či její genderová identita, byť v úvahu by zřejmě mohla přicházet i právní kvalifikace podle § 140 odst. 3 písm. j) trestního zákoníku (srov. znak „jiná zavrženíhodná pohnutka“).

V této souvislosti jistě stojí za připomenutí, že se zvýšenou ochranou v těchto případech počítala již Osnova trestního zákoníku z let 2004 až 2006. V rámci projednání tohoto vládního návrhu (sněmovní tisk č. 744) však nakonec došlo k jejímu vypuštění (srov. Šámal. P. Osnova trestního zákoníku 2004 – 2006. Praha. C. H. Beck. 2006, s. 147-148). Z tohoto pohledu tedy bude zapotřebí, aby český zákonodárce v blízké budoucnosti přistoupil k doplnění okolností uvedených především v § 140 odst. 3 písm. g) trestního zákoníku a zajistil tak účinnější trestněprávní ochranu LGBTQIA+ komunity před nenávistnými útoky (srov. zejména bod 48 a 49 rozsudku).

(JUDr. Petr Škvain, Ph.D.)

SKUTKOVÝ STAV

V roce 2008 skupina mladíků zbila a usmrtila syna stěžovatelky z důvodu jeho sexuální orientace. K napadení došlo tak, že skupina mladíků se rozhodla vyhledat v parku osoby, jež působily jako homosexuálové. Rozdělila se na dvě části, přičemž dva členové, kteří postupovali společně, narazili na poškozeného, kterého od pohledu vyhodnotili jako vhodnou oběť. Následně jej fyzicky napadli – zbili a současně přitiskli k zemi – což vedlo k jeho udušení. Útočníci byli trestně stíháni a odsouzeni z důvodu spáchání kvalifikované vraždy, neboť se činu dopustili zvláště trýznivým způsobem. Ačkoliv spáchání trestného činu potvrdil i Nejvyšší kasační soud, zmírnil jim uložené tresty pod zákonnou dolní hranici, když zohlednil polehčující okolnosti jako dosavadní bezúhonnost pachatelů, jejich nízký věk či nepřiměřenou délku řízení. Konkrétně homofobními motivy činu se přitom nezabýval.

Ve stížnosti adresované Soudu stěžovatelka s odkazem na čl. 14 ve spojení s čl. 2 namítala, že ačkoli byl útok na jejího syna projevem homofobie, nebyl tak posuzován, a to zejména za dvou důvodů – bulharský trestní zákoník nepovažoval specificky homofobní motiv za znak kvalifikované skutkové podstaty trestného činu vraždy ani samostatnou přitěžující okolnost a současně se vnitrostátní soudy ani neuchýlily k překlenutí tohoto nedostatku vlastním výkladem právní úpravy.

PRÁVNÍ POSOUZENÍ

I. TVRZENÉ PORUŠENÍ ČLÁNKU 14 VE SPOJENÍ S ČLÁNKEM 2 ÚMLUVY

51. Stěžovatelka namítala, že smrtící útok na jejího syna, ač motivován homofobií, byl posuzován jako násilí, jež takový podtext nemělo, jelikož a) bulharský trestní zákoník v případě vraždy nepovažoval homofobní motivy za zákonnou přitěžující okolnost a současně b) soudy, u nichž bylo vedeno trestní řízení vůči útočníkům, tyto homofobní motivy neoznačily ani za chuligánské a ani je nezohlednily coby individuální přitěžující okolnost při stanovení trestů uplatněných vůči útočníkům. Stěžovatelka odkazovala na čl. 14 ve spojení s čl. 2 Úmluvy.

Toto ustanovení má v relevantní části následující znění:

Článek 2 (Právo na život)

„Právo každého na život je chráněno zákonem ...“

Článek 14 (Zákaz diskriminace)

„Užívání práv a svobod přiznaných touto Úmluvou musí být zajištěno bez diskriminace založené na jakémkoli

důvodu, jako je pohlaví, rasa, barva pleti, jazyk, náboženství, politické nebo jiné smýšlení, národnostní nebo sociální původ, příslušnost k národnostní menšině, majetek, rod nebo jiné postavení.“

(...)

B. Hodnocení Soudu

1. Přípustnost

62. Stížnost není zjevně neopodstatněná ani nepřijatelná z jiného důvodu. Musí být proto prohlášena za přijatelnou.

2. Věcné posouzení

a) Použitelné zásady

63. Obecné zásady, jimiž se řídí závazky podle čl. 3 a 14 Úmluvy vyšetřovat a trestat násilné útoky soukromých osob motivované nenávisť vůči skutečné či domnělé sexuální orientaci oběti, byly vyloženy v rozsudku ze dne 14. 1. 2021, Sabalić proti Chorvatsku, č. 50231/13, body 93-98. Tyto zásady se použijí rovněž na případy, jež mají být přezkoumány podle čl. 2 a 14 Úmluvy, neboť oběť v důsledku útoku zemřela. Povaha a obsah závazků vyšetřovat a trestat násilné činy podle čl. 2 a 3 Úmluvy se do značné míry překrývají (viz rozsudek velkého senátu ze dne 25. 6. 2020, S. M. proti Chorvatsku, č. 60561/14, bod 309).

64. Není zde třeba všechny tyto zásady opakovat, kromě zdůraznění, že:

a) při vyšetřování násilných útoků musí vnitrostátní orgány přijmout všechna přiměřená opatření, aby odhalily jejich jakékoliv možné diskriminační motivy (viz výše uvedený rozsudek Sabalić, bod 94);

b) povinnost přiměřeně reagovat na takové útoky se vztahuje i na soudní řízení, v němž se rozhoduje, zda a jak případné pachatele odsoudit a potrestat (tamtéž, bod 97); a

c) zacházet s násilím, které má diskriminační motiv, za stejných podmínek jako s násilím, které takový motiv nemá, znamená zavírat oči před specifickou povahou činů, jež mají zvláště poškozující povahu vůči základním právům, což znamená, že opomenutí nakládat s takovými situacemi odlišným způsobem může založit neodůvodněné zacházení v rozporu s čl. 14 Úmluvy (tamtéž, bod 94 ...).

65. V projednávané věci je třeba rovněž zdůraznit, že čl. 7 Úmluvy mimo jiné vyžaduje, aby trestní právo nebylo vykládáno extenzivně v neprospěch obviněného (viz mimo jiné rozsudek ze dne 25. 5. 1993, Kokkinakis proti Řecku, č. 14307/88, bod 52; rozsudek velkého senátu ze dne 17. 5. 2010, Kononov proti Lotyšsku, č. 36376/04, bod 185; a rozsudek velkého senátu ze dne 21. 10. 2013, Del Río Prada proti Španělsku, č. 42750/09, bod 78).

b) Aplikace uvedených zásad

66. Ač s určitým zpožděním, osoby, jež napadly a usmrtily syna stěžovatelky, byly identifikovány a dvě z nich byly poté stíhány, usvědčeny a odsouzeny ... Nelze tedy tvrdit, že by tento aspekt případu svědčil o nedostatečné snaze bulharských orgánů pohnat útočníky k odpovědnosti (viz *mutatis mutandis* rozsudek ze dne 3. 11. 2015, Myumyun proti Bulharsku, č. 67258/13, bod 72; rovněž srov. rozsudek ze dne 12. 5. 2015, Identoba a ostatní proti Gruzii, č. 73235/12, bod 75; a rozsudek ze dne 12. 4. 2016, M. C. a A. C. proti Rumunsku, č. 12060/12, body 120-123). Vnitrostátní orgány rovněž jasně prokázaly homofobní motivy útoku ... rovněž srov. rozsudek M. C. a A. C. proti

Rumunsku, cit. výše, bod 124). Výtky stěžovatelky navíc nesměřovaly proti případným vadám ve způsobu vyšetřování útoku, ale spíše proti způsobu, jakým jsou takové útoky v Bulharsku kriminalizovány, a z toho vyplývající právní kvalifikaci vraždy jejího syna a trestům uloženým v souvislosti s ní (viz bod 51 výše a *mutatis mutandis* rozsudek ze dne 26. 10. 2017, Cirino a Renne proti Itálii, č. 2539/13 a 4705/13, bod 107). Je tedy třeba analyzovat, zda bulharské trestní právo a jeho použití bulharskými soudy v této věci umožnilo náležitě reagovat na homofobní motivy útoku (srov. rozsudek Sabalić, cit. výše, bod 103).

67. Soudu nepřísluší vyjadřovat se k tomu, zda bulharské soudy správně odmítly kvalifikovat tyto homofobní motivy jako motivy chuligánské ve smyslu § 116 odst. 1 bodu 11 bulharského trestního zákoníku ... Do pravomoci Soudu nepatří ani ověřování, zda bulharské soudy – zejména Nejvyšší kasační soud – při stanovení trestů útočnicků správně posoudily souhru polehčujících a přitěžujících okolností ... Soud nemůže vystupovat jako vnitrostátní trestní soud ani projednávat opravné prostředky proti rozhodnutím vnitrostátních soudů a nepřísluší mu vyjadřovat se k případné trestní odpovědnosti (viz mimo jiné výše uvedený rozsudek Myumyun, bod 75; a rozsudek ze dne 20. 2. 2020, Y. proti Bulharsku, č. 41990/18, bod 94). Je nicméně zarážející, že při posouzení souhry jednotlivých polehčujících a přitěžujících okolností ve vztahu k oběma útočnickům Nejvyšší kasační soud na rozdíl od obou nižších soudů ani nezmínil homofobní motivy útoku, přestože byly zjevně klíčovým prvkem věci, a zaměřil se výhradně na jiné otázky.

68. Soudu mimoto nepřísluší vyjadřovat se k tomu, zda tresty, které byly útočnickům nakonec uloženy – deset let, respektive čtyři a půl roku ... – byly spravedlivé. Přesto je znepokojivé, že navzdory zvláštní závažnosti a krutosti útoku na syna stěžovatelky měl Nejvyšší kasační soud za to, že útočníci si zaslouží zvláštní shovívavost, a rozhodl se stanovit jejich tresty hluboko pod zákonným minimem ... – tím spíše, že podle bulharského trestního práva je tato možnost vyhrazena pouze pro situace, kdy by i trest stanovený na tomto minimu byl nepřiměřeně tvrdý ... V konečném důsledku však nelze tvrdit, že tyto tresty byly zjevně nepřiměřené závažnosti činu útočnicků, jak je tento pojem chápán v judikatuře Soudu (srov. *mutatis mutandis* Myumyun, bod 75 na konci, a Sabalić, bod 109 a 110, oba citované výše).

69. Soud je nicméně příslušný zkoumat, zda bulharské právo, tak jak bylo aplikováno v projednávané věci, vedlo k výsledkům, jež byly v rozporu s požadavky čl. 14 ve spojení s čl. 2 Úmluvy (viz *mutatis mutandis* výše uvedený rozsudek Myumyun, bod 75).

70. Je zjevné, že podle bulharského trestního zákoníku není vražda motivovaná nenávistí vůči oběti z důvodu její skutečné či domnělé sexuální orientace jako taková trestným činem s přitěžující okolností, a není ani jinak posuzována jako závažnější trestný čin z důvodu zvláštní diskriminační pohnutky, která je jejím základem ... rovněž viz výše uvedený rozsudek Sabalić, bod 102). Bulharské orgány to vnímají jako mezeru, kterou se pokusily vyplnit (viz ... *mutatis mutandis* výše uvedený rozsudek ve věci Myumyun, bod 77 *in fine*).

71. V projednávané věci se stěžovatelka, vyšetřujícími orgány v trestním řízení proti oběma útočnickům a vláda pokoušeli v jejich vyjádřeních před Soudem argumentovat, že absence trestněprávního ustanovení, které by specificky vymezovalo vraždu motivovanou skutečnou nebo domnělou sexuální orientací oběti, by mohla být překlenuta tím, že by takové motivy byly kvalifikovány coby chuligánské motivy ve smyslu § 116 odst. 1 bodu 11 bulharského trestního zákoníku ... S ohledem na způsob, jakým je chuligánství definováno v bulharském trestním právu (viz rozsudek ze dne 30. 11. 2021, Genov a Sarbinska proti Bulharsku, č. 52358/15, body 34-35), nelze tuto tezi odmítnout jako nemožnou. Nic to však nemění na tom, že jak odvolací soud v Sofii, tak Nejvyšší kasační soud tento argument odmítly a rozhodly, že homofobní motivy útoku nelze považovat za chuligánské motivy ve smyslu tohoto ustanovení ... V důsledku toho tyto homofobní motivy nebyly považovány za zákonnou přitěžující okolnost. Jak již bylo uvedeno, Soudu nepřísluší,

aby se vyjadřoval k tomu, zda to bylo z hlediska bulharského práva správné. Aniž by měl Soud v úmyslu vyjádřit souhlas či nesouhlas s rozhodnutím bulharských soudů v tomto bodě, nicméně v této souvislosti připomíná, že nelze očekávat, že vnitrostátní soudy splní své pozitivní povinnosti plynoucí z čl. 14 ve spojení s čl. 2 Úmluvy tím, že poruší požadavky čl. 7 Úmluvy, z nichž jedním je, jak bylo uvedeno v bodě 65 výše, že trestní právo nelze extenzivně vykládat v neprospěch obviněného (viz *mutatis mutandis* výše uvedený rozsudek Myummyun, bod 76 na konci, a poradní stanovisko o použitelnosti promlčecích lhůt na trestní stíhání, odsouzení a potrestání za trestný čin, který v podstatě představuje akt mučení, žádost ze dne 26. 4. 2022, Arménský kasační soud, č. P16-2021-001, bod 65).

72. Nezdá se, že by absence zákonných ustanovení, jež by z důvodů založených na nepřátelství vůči skutečné nebo domnělé sexuální orientaci oběti vraždy naplnila zákonnou přitěžující okolnost, byla zhojena skutečností, že městský a odvolací soud v Sofii měly za to, že homofobní motivy útoku představují individuální přitěžující okolnost, kterou zohlednily při stanovení konkrétních trestů uložených oběma útočníkům. Jednak z úvah uvedených soudů jasně nevyplývá, jakou váhu přisuzovaly tomuto faktoru při celkovém posouzení polehčujících a přitěžujících okolností týkajících se každého z obou pachatelů ... Zadruhé Nejvyšší kasační soud – který se na rozdíl od odvolacího soudu v Sofii rozhodl uložit tresty nižší, než je zákonné minimum, z důvodu svého závěru, že existuje řada polehčujících okolností – tyto homofobní motivy ve svém posouzení ani nezmínil ... Nelze tedy tvrdit, že by homofobní motivy útoku měly na této úrovni posouzení měřitelný účinek. Zdá se totiž, že s ohledem na obvyklý přístup bulharských soudů k posouzení souhry mezi polehčujícími a přitěžujícími okolnostmi za účelem stanovení trestu v předepsaném zákonném rozmezí není obvykle možné přisoudit konkrétní váhu takovému faktoru ...

73. Souhrnně řečeno, ačkoliv bulharské soudy jasně prokázaly, že útok na syna stěžovatelky byl motivován nenávistí útočníků vůči osobám, které vnímali jako homosexuály ... nepřikládaly tomuto zjištění žádné hmatatelné právní důsledky. Podle názoru Soudu bylo toto opomenutí způsobeno především tím, že bulharské trestní právo to vnitrostátním soudům řádně neumožňovalo, a nikoliv způsobem, jakým se soudy věci zabývaly (viz *mutatis mutandis* Myummyun, bod 77, a Cirino a Renne, bod 111, oba citované výše).

74. Z toho plyne, že reakce státu na útok proti synovi stěžovatelky neplnila dostatečně povinnost zajistit, aby smrtící útoky motivované nenávistí vůči skutečné či domnělé sexuální orientaci obětí nezůstaly bez odpovídající reakce.

75. S ohledem na tento závěr není nutné zkoumat, zda, jak tvrdí stěžovatelka ... bylo s jejím synem zacházeno méně příznivě než s oběťmi vražd motivovaných rasismem nebo xenofobií, v kontextu toho, že takové vraždy jsou od roku 2011 v Bulharsku považovány za vraždy s přitěžujícími okolnostmi ...

76. Došlo tedy k porušení čl. 14 ve spojení s čl. 2 Úmluvy.

II. APLIKACE ČL. 46 ÚMLUVY

77. Podle čl. 46 odst. 1 a 2 Úmluvy ukládá rozsudek, ve kterém Soud konstatuje porušení Úmluvy nebo jejích protokolů, žalovanému státu povinnost zvolit si pod dohledem Výboru ministrů obecná a/nebo případně individuální opatření, která mají být přijata v jeho vnitrostátním právním řádu, aby ukončil porušování a provedl veškerou možnou nápravu jeho následků tím, že v co největší míře obnoví stav, který by nastal, kdyby k porušování nedošlo. Z Úmluvy a zejména z jejího čl. 1 dále vyplývá, že při ratifikaci Úmluvy a jejích protokolů se smluvní státy zavazují zajistit, aby s nimi bylo jejich vnitrostátní právo slučitelné (viz mimo jiné, rozsudek velkého senátu ze dne 17. 2. 2004, Maestri proti Itálii, č. 39748/98, bod 47; rozsudek velkého senátu ze dne 4. 12. 2015, Roman

Zacharov proti Rusku, č. 47143/06, bod 311; a rozsudek ze dne 11. 1. 2022, Ekimdžijev a ostatní proti Bulharsku, č. 70078/12, bod 427).

78. Vzhledem k tomu, že porušení čl. 14 ve spojení s čl. 2 Úmluvy zjištěné v projednávané věci se jeví jako porušení systémového charakteru v tom smyslu, že vyplývalo z obsahu příslušného bulharského trestního práva, jak je vykládáno a uplatňováno bulharskými soudy, jeví se jako vhodné, aby Soud poskytl určitá vodítka o tom, jak je třeba se v budoucnu vyvarovat porušení tohoto druhu.

79. eví se, že porušení mohlo plynout buďto z mezery v bulharském trestním zákoníku, nebo ze způsobu, jakým bulharské soudy vykládaly a uplatňovaly příslušná ustanovení tohoto zákoníku. Soudu nepřisluší, aby určoval, zda se musí jedno či druhé změnit, aby se takovému budoucímu porušování předešlo. Ať je tomu jakkoli, Bulharsko by mělo zajistit, aby násilné útoky (zejména ty, které měly za následek smrt oběti) motivované nenávistí vůči skutečné či domnělé sexuální orientaci oběti byly z hlediska trestního práva určitým způsobem posuzovány zpřísněně – přirozeně v plném souladu s požadavkem, aby trestní právo nebylo vykládáno extenzivně v neprospěch obviněného.

(...)

VÝROK

Z UVEDENÝCH DŮVODŮ SOUD JEDNOMYSLNĚ

1. *Prohlašuje* stížnost za přijatelnou;
2. *Rozhoduje*, že došlo k porušení čl. 14 ve spojení s čl. 2 Úmluvy;

(...)

(zpracoval Mgr. Bc. Jan Bena)